
UK přebírá zatracovaný kafemlejnek

UK přebírá zatracovaný kafemlejnek

7. 2. 2012; autor: Doc. Ing. Daniel Münich, Ph.D.; rubrika: Věda na UK

"Cílem tohoto článku je upozornit, že převzetím principů kafemlejnků na UK, ale i na dalších univerzitách, nebudou fakulty a tedy vědní obory podporovány podle kvality svého výzkumu, ale především podle oborových specifíků, která s kvalitou výzkumu často nemají nic společného," uvedl Daniel Münich, člen akademické obce UK a spoluautor kapitoly Rámce konkurenceschopnosti NERVu, v zasláném příspěvku pro I-Forum.

Univerzita Karlova (UK) se opakovaně hlásí k ambici postoupit z třetí do druhé stovky univerzit na světě. Jde jistě o ambici chvályhodnou, byť pro největší a nejstarší českou veřejnou univerzitu je taková ambice spíše povinností. V příkrém rozporu s touto ambicí je však skutečnost, že se UK rozhodla převzít nechvalně známý vládní kafemlejnek pro financování své vědecké činnosti, tj. pro vnitrouniverzitní rozdělování institucionální podpory na výzkum a vývoj (VaV). Kafemlejnek se před pár lety zvyklo říkat vládou zavedenému systému hodnocení výsledků VaV a rozdělování institucionální podpory na VaV mezi ministerstva a výzkumné organizace. Systémové nedostatky kafemlejnků jsou v českých akademických hájích již dobře známy. Přesto se UK rozhodla finanční podporu mezi své fakulty rozdělovat stejným trojčlenným přepočtem kafemlejnkových bodů. Rozhodla se tak i navzdory tomu, že Rada vlády pro VaV, kde dlouho působil i jeho magnificence rektor UK, v době zavádění kafemlejnků varovala, že kafemlejnek se nemá na nižších úrovních systému VaV přebírat.

Cílem tohoto článku je upozornit, že převzetím principů kafemlejnků na UK, ale i na dalších univerzitách, nebudou fakulty a tedy vědní obory podporovány podle kvality svého výzkumu, ale především podle oborových specifíků, která s kvalitou výzkumu často nemají nic společného. Směřování do druhé stovky světových univerzit to UK výrazně zkomplikuje. Ještě palčivější je otázka, jaké důsledky bude mít tento strategický krok pro srovnání vědecké kvality na UK s Akademií věd či Masarykovou univerzitou, které kafemlejnek na rozdělování peněz na vědu nepoužívají.

Mezioborový kafemlejnek na UK

Kafemlejnek se dnes na UK zavádí na pětileté období v rámci *Programů rozvoje vědních oborů* PRVOUK. Prvoplánovým obsahem PRVOUKu a jeho zásadní chybou je použití kafemlejnků k rozdělení podpory mezi oborové skupiny reprezentované jednotlivými fakultami. V takto nastaveném prostředí bude naprosto přirozené, že i fakulty budou trojčlenku používat k dalšímu dělení pro jednotlivé obory uvnitř fakult a je zcela zřejmé, že mnohé se k tomu již vážně připravují. Pokud univerzita akceptuje princip bodového financování, pak jakákoli snaha o jiné přerozdělení vede k odporu té části fakulty, která by byla oproti kafemlejnkovému přidělu „ochuzena“. Kafemlejnková alokace je ale do velké míry náhodná, protože mezioborové rozdíly v kafemlejnkových bodech vycházejí z rozdílné publikační praxe např. přírodních a sociálních věd a také z oborově kvalitativně odlišné schopnosti bodů reflektovat kvalitu výzkumu.

Borůvky a melouny

Výzkum v oborových skupinách se výrazně liší přirozenou publikační frekvencí, tedy počtem kvalitních publikací na vědeckého pracovníka za rok. Tato frekvence je daná předmětem výzkumu, používanými metodami a nástroji výzkumu v tom kterém oboru. Zatímco v oborech jako geofyzika a chemie vědci v průměru publikují i tři a více článků na hlavu ročně, v oborech, jako je například geologie nebo ekonomie, je to jeden nebo dokonce méně článků za rok.^[1] Kafemlejnek & PRVOUK ovšem první skupině oborů přidělí třikrát více peněz než druhé, i když v obou budou pracovat stejně kvalitní týmy vědců. Rozdíly v publikační frekvenci oborů prostě o kvalitě výzkumu nevyovídají zcela nic. Možná je namísto polopatický příklad: představte si pomateného vedoucího ovocnářského výkupu, jak vyplácí česáče podle počtu bobulí, které načešou. Česáči borůvek tak budou zanedlouho v balíku a česáči melounů ostrouhají. A nic jim nepomůže, že jejich melouny jsou přinejmenším stejně kvalitní jako borůvky. PRVOUK prostě rozděluje peníze na UK mezi obory stejně arbitrárně, jako to udělalo zavedení kafemlejnků na úrovni národní.

Melouny a borůvky

Kafemlejnek & PRVOUK při financování vědy nezohledňují ani mezioborové rozdíly v provozních nákladech VaV. To je jeho druhý zásadní nedostatek, protože primárním účelem institucionálního financování je střednědobá stabilizace prostředků na běžný chod akademického pracoviště: topení a svícení, údržba techniky i klíčových pracovníků. Mezioborové rozdělení financí kafemlejnkem ani trochu nezohledňuje, zda k výzkumu v oboru stačí tužka a papír nebo zda se musí udržovat provoz laboratoří nebo spravovat rozsáhlé databáze. Když použijeme stejný příklad, pěstování melounů ve skleníku je mnohem nákladnější než sběr borůvek, které rostou samy od sebe v lese.

Že je mezioborová alokace institucionální podpory VaV pomocí kafemlejnků jeden velký nesmysl jasně konstatovali i zahraniční experti renomované firmy Technopolis v Mezinárodním auditu českého systému VaV. Doslova napsali:

Kafemlejnec nepředstavuje dobrý nástroj hodnocení ani financování. V rámci financování kafemlejnec výrazně ohrožuje systém VaV, kde může způsobit výrazné oborové propady či nárůsty. Pokud jde o hodnocení, kafemlejnec neodpovídá dobré zahraniční praxi a mimo jiné selhává v poskytování informací, které jsou tak potřebné pro řízení rozvoje výzkumných organizací.

Kafemlejnec & prvouk v oborech živé a neživé přírody

Zmatení ve sporech o kafemlejnec způsobuje skutečnost, že pro alokaci podpory *uvnitř* některých oborů je kafemlejnec stále lepší nástroj než vše, co se v ČR dosud používalo. Uvnitř oborových skupin živé a neživé přírody jde totiž většinou o obory, kde se výsledky kvalitního výzkumu publikují dominantně formou článků v impaktovaných časopisech. Tam je impaktní faktor časopisů při větším počtu publikovaných článků poměrně dobrým ukazatelem kvality celého pracoviště. Samozřejmě nesmí jít o pracoviště, které se již stalo členem vznikajících citačních bratrstev, jejichž členové si vzájemnými účelovými citacemi ve spřízněných časopisech začali uměle přifukovat kafemlejnkové body. V oborech živé a neživé přírody se také ještě nerozmožl nešvar publikování jalového výzkumu v domácích časopisech a v nikým nečtených, samo-nákladem vydávaných knih.

Tři morové rány společenských věd

Použití kafemlejnku pro stanovení mezioborové alokace dopadlo jako tři morové rány na české společenské vědy a skrze PRVOUKu je tomu tak i uvnitř UK. Kafemlejnková trojčlenka vede k výraznému poklesu podpory těchto vědních oborů.^[2] Je to dáno souběhem výše zmíněných faktorů. První morovou ranou je, že ve společenských vědách oborech (jako jsou ekonomie, sociologie, politologie či psychologie) ani špičkový vědec nemůže publikovat tolik článků za rok, jako často lze v experimentálních oborech živé a neživé přírody. Druhou morovou ranou je, že společenské vědy již dávno nejsou věci tužky a papíru, přičemž PRVOUK nebere vyšší provozní náklady oboru v úvahu. Třetí morovou ranou je fakt, že ve společenských vědách je nemalý podíl výsledků publikován v knihách a kvalitativně nerozlišených časopisech, za které kafemlejnec přiděluje body jako za housky na krámě bez ohledu na jejich kvalitu. To směřuje podporu těm společenským vědám a humanitním pracovištím, která preferují kvantitu výsledků na úkor kvality. Dopady této nevnímané a nesmyslné oborové diskriminace mírní prvek takzvané koheze – částečné kompenzace těm součástem UK, které jsou kafemlejnem v rámci PRVOUKu výrazně znevýhodněny. Koheze je ale prezentována pod zavádějícím heslem, že tak „produktivní“ pracoviště dočasně podpoří „neproduktivní“. Kohezní kompenzace je totiž plošná a nezohledňuje, jak moc je daný obor znevýhodněn nebo jak je skutečně kvalitní, tj. produktivní. Koheze je tak ve skutečnosti způsob, jak proces zániku ostrovů dobrého společenského vědního výzkumu na UK rozložit v čase. PRVOUK je vznešeně prezentován jako systém pro rozvoj vědních oborů. Ve skutečnosti je dokladuje rezignaci na hodnocení a řízení vědy na UK. Akceptuje princip jednoho kafemlejnku pro všechny obory. Touto cestou UK se do druhé stovky světových univerzit nedostane.

Každá rada drahá

Má kritika neznamená, že mám v rukávu schován spásný nápad. Bez kvalitního oborového zhodnocení výzkumu vůči světu, které si UK dosud bohužel nenechala udělat, je prostě každá rada drahá. Uvážíme-li, že UK se velikostí institucionálního rozpočtu na VaV řádově neliší od celé AV ČR, která se o takové hodnocení nedávno pokusila, je to docela ostuda.

UK by nyní udělala nejlépe, kdyby zafixovala historicky dosažené poměry mezioborového a tedy mezifakultního rozdělení institucionální podpory VaV na struktuře před kafemlejnem. K odchylkám od této struktury totiž nemá UK po ruce informace o kvalitě oborů a pracovišť, ani o jejich rozvojovém potenciálu. Jediné, co má dnes UK k dispozici, jsou dojmy jednotlivců a hlasovací koalice zájemců o co největší kus finančního koláče.

Uvnitř většiny oborových skupin živé a neživé přírody by UK kafemlejnkovou trojčlenku mohla ještě nějaký čas používat. Při alokacích jednotlivým pracovištím v rámci oborové skupiny by se však i tak mělo vždy bedlivě sledovat, zda se jejich obory příliš neliší v přirozené výši provozních nákladů a v přirozené publikační frekvenci. V oborech společenských a humanitních věd je kafemlejnec už úplně na nic a situace UK je opravdu prekérní.

Jak se něco takového mohlo stát?

Jak je možné, že pro naivní převzetí kafemlejnku ve formě PRVOUKu hlasovala nadpoloviční část celkem moudré akademické obce UK? Osobně do interních rozhodovacích procesů UK nevidím, takže mohu pouze spekulovat.

Uvažme, že by se podpora mezi fakulty UK rozdělila zcela náhodně. I na takovém rozdělení jedna polovina fakult vydělá, druhá prodělá. Chci tím říci, že ke schválení jakkoliv nesmyslného rozdělení peněz, třeba pomocí kafemlejnku, se vždy najdou hlasy poloviny hlasujících. Při takovém rozhodování jdou stranou otázky, kdo je ve VaV skutečně dobrý a špatný, zda někde je či není růstový potenciál. Kvalitní informace o tomto vedení UK nemá, byť by mělo mít, a mělo by mít institucionální sílu tyto informace promítat do rozdělení institucionální podpory VaV, aby podpořilo pracoviště s potenciálem postoupit do druhé stovky na světě a samozřejmě ty pracoviště, které tam již dávno jsou

Vpřed

K průniku do druhé stovky světových univerzit nebude UK stačit o této pěkné ambici mluvit. Bude muset výrazně a dlouhodobě zlepšovat výsledky ve VaV, protože právě jim mezinárodní žebříčky přiřkládají vysokou důležitost a svět kolem nestojí na místě. Aby toho UK dosáhla, bude muset udělat změny v systému vnitřního řízení a financování. UK si také bude muset udělat jasno, ve kterých oborech a na kterých pracovištích se kvalitní výzkum skutečně dělá a kde je největší potenciál ho dělat více. Institucionální podporu VaV, balík peněz od státu, musí potom začít směřovat právě tam. S kafemlejnem, byť upraveném do podoby PRVOUKu, to v žádném případě UK nedokáže.

Daniel Münich, CERGE-EI společné akademické pracoviště Univerzity Karlovy a AV ČR

[1] Huettner D. A. a W. Clark (1997), Comparative Research Productivity Measures for Economics Departments, Journal of Economics Education, Summer 1997, 28, 3, str. 272 – 278.

[2] Na Fakultě sociálních věd a na CERGE jde mezi roky 2011 a 2012 o pokles téměř na polovinu.
Více o PRVOUKu na I-Foru

[Program rozvoje vědních oblastí na UK \(PRVOUK\) – současný stav a vývoj](#)

[Univerzitu Karlovu čeká od příštího roku zásadní změna ve financování vědy](#)

[Věda a výzkum na UK v roce 2012](#)

O PRVOUKu na fakultách

[PRVOUK, nová reforma vědy na UK](#)